

9.8.2016

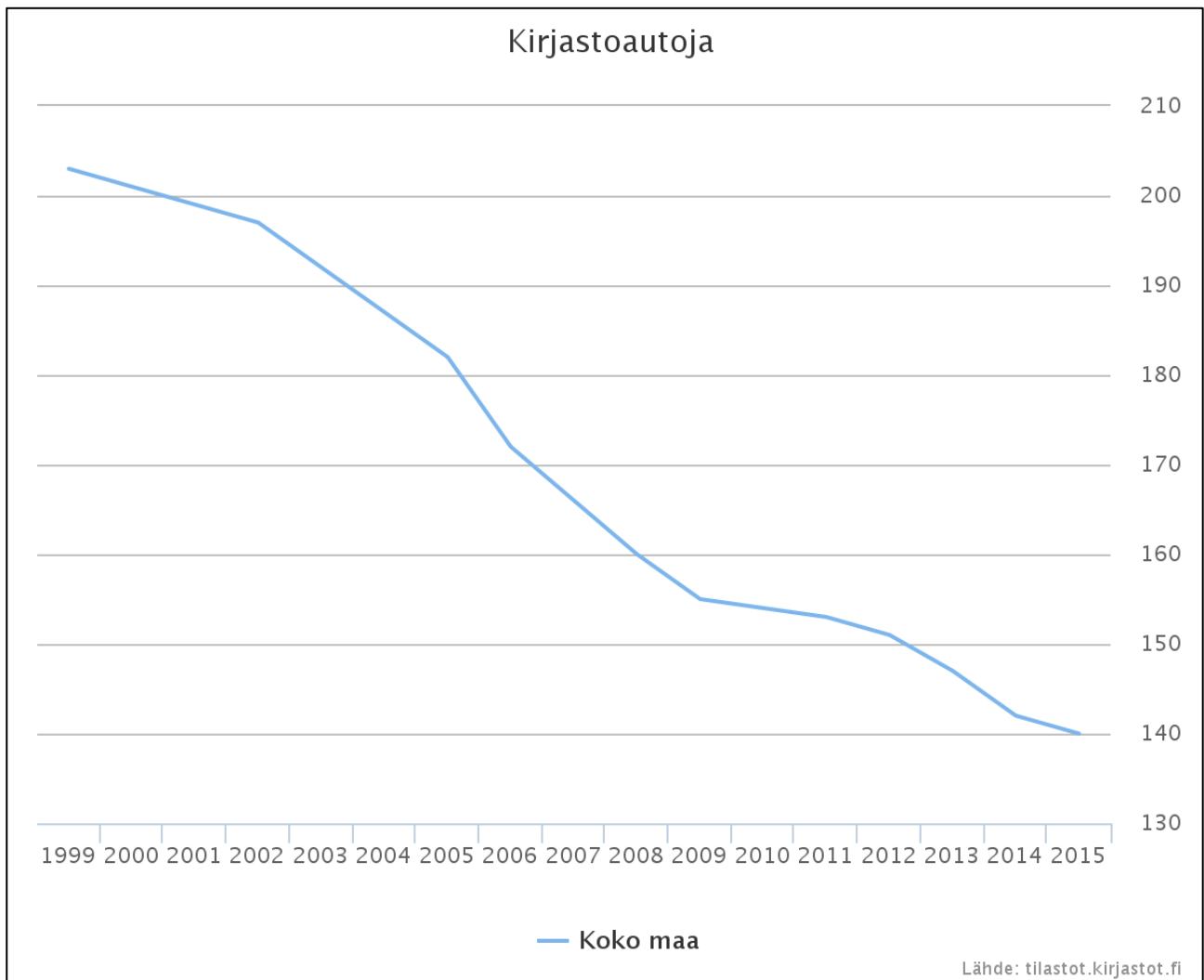
Kirjastoauto toiminta murroksessa – yhteenveto kirjastoautojen tilanteesta Suomessa

Taustaa

Suomen kirjastoseura selvitti kirjastoautojen tilannetta verkkokyselyllä kesäkuussa 2016. Kysely lähetettiin kaikille yleisille kirjastoille ja siihen vastasi 76 kuntaa. Yhteensä kirjastoautopalvelua tarjoaa 121 kuntaa. Yhteenvedon lähteenä on käytetty myös valtakunnallista tilastotietokantaa (tilastot.kirjastot.fi), vuonna 2012 toteutettua laajempaa selvitystä kirjastoautoista sekä aluehallintoviraston vuoden 2015 peruspalvelujen valtakunnallista arviointiraporttia.

Kirjastoautojen määrä vähenee

Suomessa on käytössä 140 kirjastoautoa ja kirjastoautopalvelua tarjoaa 121 kuntaa. Tilanne perustuu vuoden 2015 valtakunnallisiin tilastoihin. Kirjastoauto toimintaa on voimakkaasti supistettu kunnissa viimeisen viidentoista vuoden aikana. Vielä vuonna 2000 ajossa oli 201 kirjastoautoa, ks. kuvaaja alla.

Autojen määrän väheneminen johtuu paitsi kuntien taloudellisista paineista myös väestön muuttoliikkeestä isompiin kasvukeskuksiin. Taustalla ovat myös 2000-luvun kuntaliitokset. Kuntien yhdistymisen myötä osa kirjastoautoista on lakkautettu. Kunnat eivät myöskään enää saa erillistä valtionavustusta kirjastoautojen hankintaan.

Aluehallintovirastojen tekemässä vuoden 2015 kuntien peruspalvelujen arvioinnissa on kiinnitetty huomio kirjastojen ja kirjastoautojen lakkauttamiseen. Kirjastoautopalvelulla on kunnissa aiemmin paikattu sivukirjaston lopettamista. Viime vuosina kunnat ovat kuitenkin lakkauttaneet myös kirjastoautoja ja vähentäneet kirjastoautopysäkkien määrää. Kirjastoautopalveluiden lakkauttaminen heikentää kirjastopalvelujen saatavuutta harvaan asutuilla alueilla.

Kirjastoautopalvelujen rahoitus

Opetus- ja kulttuuriministeriö myönsi aiemmin vuosittain tukea kirjastojen perustamishankkeisiin ja kirjastoautojen hankintaan. Viimeinen rahoitussuunnitelma vahvistettiin lokakuussa 2013 ja se koski vuosia 2014–2017. Muutos tuli vuonna 2014, kun kirjastotiloihin ja kirjastoautoihin myönnettävät valtionavustukset (kokonaisuudessaan n. 4 milj. eur. vuodessa) päätettiin siirtää kunnan peruspalvelujen valtionosuuksiin.

Valtion rahoitus on ollut merkittävässä osassa uusien kirjastoautojen hankinnassa, usein valtionavustus on ollut noin puolet hankittavan auton kokonaiskustannuksista. Pyysimme kyselyn vastaajia arvioimaan rahoitusmuutoksen vaikutuksia kirjastoautojen hankintaan. Vastaajista 29 % oli jokseenkin samaa mieltä siitä, että valtionrahoituksen poistumisen vuoksi uutta kirjastoautoa ei hankita. Vastaajista 16 % oli väitteestä täysin samaa mieltä. Iso osa vastaajista, 32 %, ei kuitenkaan osannut arvioida muutoksen vaikutuksia.

Korvamerkityn valtionrahoituksen poistumisen kokonaisvaikutuksia on vielä aikaista arvioida. Suurin osa Suomessa nyt käytössä olevista kirjastoautoista on hankittu 2000-luvun alkupuolella. Auton käyttöikä on noin 15-20 vuotta, joten autojen uusiminen on ajankohtaista useissa kunnissa vasta 2020–2030-luvuilla. Kyselyn perusteella on kuitenkin todennäköistä, että erillisen valtion määrärahan poistuminen vaikuttaa kuntien halukkuuteen investoida kirjastoautoihin.

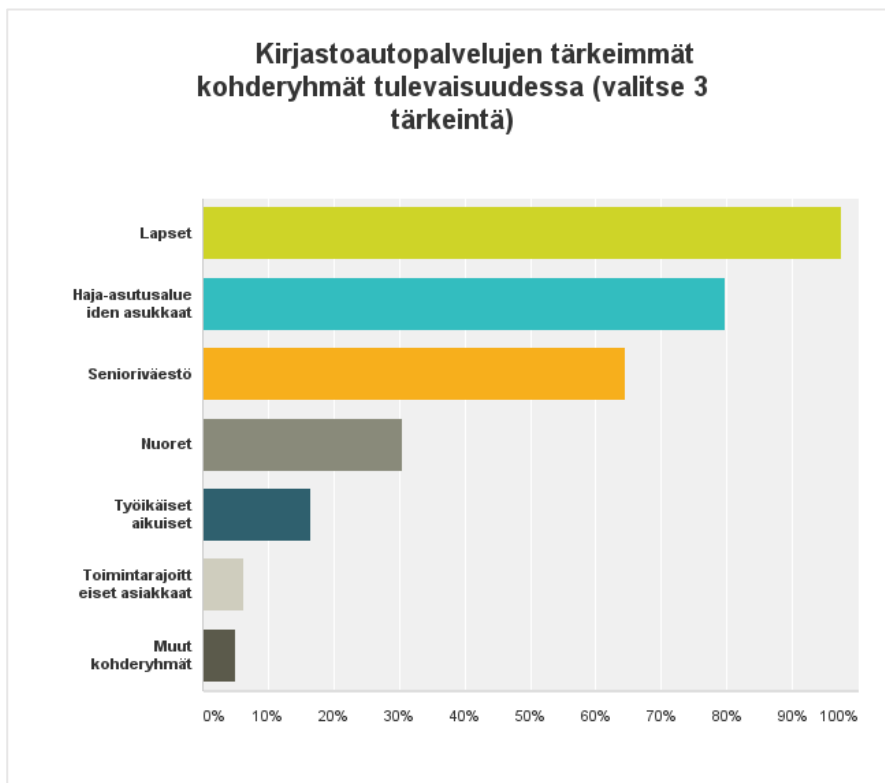
On huomattava, että osa kunnista on säästänyt kirjastoautopalveluista valtion rahoituksesta huolimatta. Opetus- ja kulttuuriministeriön rahoitussuunnitelmassa 2014–2017 rahoitusta saaneet Mikkelin ja Sipoon kirjastoautojen hankinnat kaatuivat kunnan rahoituksen puutteeseen. Mikkelissä kirjastoauto toiminta on tällä hetkellä lopetettu, Sipoossa taas ostetaan kirjastoautopalveluja Porvoosta.

Kuntien välinen yhteistyö lisääntyy jatkossa kirjastoautopalvelujen järjestämisessä. Kirjastoautot ajavat sekä tämän kyselyn, että vuonna 2012 tehdyn laajemman kyselyn mukaan edelleen pääosin yhden kunnan alueella. Kirjastoautojen yhteiskäyttö ja autopalvelun kehittäminen kuntien yhteistyössä tuo jatkossa uusia ja taloudellisesti järkeviä keinoja toteuttaa kirjastoautopalvelua.

Kirjastoautojen asiakkaita ja yhteys kirjaston muuhun toimintaan

Yhteisöistä koulut, päiväkodit ja vanhusten hoitolaitokset muodostavat suurimmat yhteisöasiakkaiden ryhmät. Myös vammaisten hoitolaitokset ja tuoreimpana turvapaikanhakijoiden vastaanottokeskukset ovat kirjastoautopalveluiden asiakkaita. Kyselyyn vastanneet pitivät kirjastoautopalveluiden tärkeimpinä kohderyhminä tulevaisuudessa lapsia, haja-asutusalueen asukkaita ja senioriväestöä.

Kirjastoautojen lakkauttaminen vaikuttaa erityisesti lapsiin, koska lähipalveluna se on lapsille merkittävä. Aluehallintoviraston vuoden 2015 valtakunnallisen peruspalvelujen arvioinnin mukaan vuosina 2007–2014 joka kymmenes kirjastoautojen pysäkeistä katosi. Eniten pysäkkiverkosto harventui Itä-Suomen ja Lounais-Suomen alueella.

Valtakunnallisessa arvioinnissa todettiin myös, että kirjastoautojen lakkautuksista huolimatta kirjastoautoista lainattujen aineistojen osuus kokonaislainauksesta on pysynyt vuoden 2008 tasolla, jopa hieman kasvanut. Tarkkaa tietoa lasten lainojen osuudesta kirjastoautojen kokonaislainauksesta ei tilastoida, mutta yksittäisten selvitysten mukaan kirjastoauton lainoista lähes 80 % voi olla lasten lainaamia.

Kirjastoautotoimintaa on taloudellisten paineiden ja väestön muuttoliikkeen vuoksi lähdetty useissa kunnissa kehittämään ja arvioimaan uudelleen. Toiminnan kehittämisessä on kartoitettu asiakkaiden toiveita, jotka on myös käytännössä huomioitu uuden auton suunnittelussa jo alkumetreillä.

Suomen kirjastoseuran kyselyn mukaan kirjastoautoja käytetään tyypillisesti kirjastojen tapahtumien yhteydessä. Yllättävää on, että yhteistyö kirjaston kotipalvelun kanssa on ainakin tämän kyselyn osalta pienemmässä roolissa. Sekä kotipalvelussa että kirjastoautotoiminnassa on kuitenkin kyse hakeutuvasta palvelusta, jossa kirjasto vie asiakkaan luokse.

Kirjastoautopalvelujen tulevaisuus

Kyselyn avovastauksista nousi esille, että kunnissa tarvittaisiin erilaisia vaihtoehtoja toteuttaa kirjastoautopalveluita. Kuntien taloustilanteen kiristytessä ja väestön muuttoliikkeen keskellä kaivataan erilaisia malleja kirjastoautopalvelulle.

Poimintoja vastauksista:

”Pitäisi saada erilaisia vaihtoehtoja toteuttaa kirjastoautopalveluita. Malliesimerkkejä tai kokeiluja, ja rohkeutta tähän. Tarjolla pitäisi olla erikokoisia kirjastoautomalleja; tietoa näistä. Jokainen kunta voisi valita hintaluokaltaan ja kooltaan sopivamman auton. Joissakin kunnissa pieni ja näppärä voi olla parempi kuin normikokoinen kirjastoauto.”

”Toiminta on selkeästi murroksessa, kun isohkoissakin kaupungeissa supistetaan toimintaa ja maaseudulla asukasmäärät ja koulut vähenevät selvästi. Autotoiminnan tulevaisuus vaatii kirjastoiltakin määrätietoista suhtautumista toiminnan sopeuttamiseen kysyntään ja proaktiivisuutta palveluntoiminnan suunnittelussa.”

Lähteet:

Opetus- ja kulttuuriministeriö (2013) *Yleisten kirjastojen perustamishankkeiden rahoitussuunnitelma 2014–2017*. Saatavilla:

http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Kirjastot/avustukset/perustamishankkeet_ja_kirjastoautohankkeet/investointisuunnitelmat/liitteet/Perustamishankkeiden_rahoytussuunnitelma_2014_2017.pdf

Pirhonen, Taina (2012) *Kirjastoautojen palvelut monipuolistuvat*. Pohjois-Savon ELY-keskus. Saatavilla:
https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/92138/Nakymia_8_2013_Pohjois-Savo.pdf?sequence=4

Peruspalvelujen arviointiraportti (2015) *Valtakunnallinen arviointi: Kirjastopalvelujen saatavuus*. Saatavilla:
<http://www.patio.fi/suodatus?e=106486&m=18751&t=18756>